

בין שמים וארץ

הכרתיו מזה ארבעים שנה ומעלה. ליד אותו שולחן בביתו של י. ל. מרץ. אשר בחורים בקפוטות מקוצצות ובכובעיהסיר דים היו מכונסים בו. ישב שם אחד בעל מצח "למדני" גבוה וזוג עינים. אם כי לא נוצצות ביותר. אך שופעות חמימות מרור בה. בפני החבורה של כחורים פולניים גר אה היה האיש כבא מעולם אחר. — הן בנימוסיו והן בתלכשתו — כשגיריה של מלוכה זרה.

— כלום אינו ליטוואק? — שאל איטשע-מאיר ווייסנברג את גילברט הלץ שבחבורה.

גילברט הלץ. שידע כיצד לדבר עם ווייסנברג, אשר היה מוכן תמיד לקרוע כל ליטאי כדג. ענה לו כי. הוא מאמין שהלז אינו ליטאי". קם פתאום איטשע-מאיר ואמר. כי הוא משקר, והראיה — מצתו. הכרת מצחו ענתה בו שהוא ליטוואק.

השיחה התנהלה בלחש. ונשמעו רק המלים "כן. ליטוואק. לא. ליטוואק". — עד שקם פרץ והכריז כשהוא מצית את הסיגריה שלו:

— הסופר אנוכי יקרא עתה. נא לש-תוק.

אנוכי קרא. איני זוכר מה קרא, אך הוא קרא כמו שקוראים מתוך ספר.

כשסיים, קם שוב פרץ. שדרכו היה תמיד להוות דעה על כל סופר שבא במחיר צחו. ואמר מלים אחדות:

—הדבר שקרא לנו אנוכי הריהו מער לם רחוק.

אנוכי קיבל את הדברים בהבעת-תודה עצורה ומנומסת. ופרץ התחיל מפתח לפניו נו את השקפתו על הלך-הנפש האופף את ספרו של אנוכי. הוא הביע מחשבות שאפי' שד לקרוא להן: מחשבות על נפשות תר עות בין שמים וארץ.

וכשהלך — הרגשנו בהעדרו של האיש. אנוכי היה מבקר בביתו של פרץ רק מסקירה לפקידה, ואילו אצל הלל צייטלין — שם היה ביתו. כאן בבית היהודי עם הספה הרחבה והמעוכה, המתפקת, מרוב שכיבה עליה יומם ולילה, עם התנוד הל-בן המסויד, היה מרגיש אנוכי כמו בביתו. כאן היו יושבים ומשוחחים על ניטשה וסולסטוי, ורבי נתמן מברצלוב ורבי שג"ר אור זלמן מלאדי. כאן היה קורא אנוכי את ר' אבא שלו ביתר לבביות. מאשר בכל מקום אחר. וכאן היו שרים בכל לב שיר ריחב"ד. היו מתלווים אליהם בחורים פר לניים ושרים "פרענס דע וועלט אניאלסע קשית" בנוסח של פרץ. שירים ומשפטים נשתלבו יחד. אנוכי הוא המנצח והוא פר קד לא לערבב זה בזה; בניגוניו של ה הוא רוצה. לא לחגג — חשבתני — אנוכי.

כי לפנינו אדם בעל-דעות, תקיף בדעתו, שמכל דיבור היוצא מפיו נראה עושרי רוח — את זאת אפשר היה להכיר לא רק מתוך עצם הדבריו, אלא בהליכותיו וב מעשיו. אנוכי בבחירותיו, ואף בזקנותו, ידע לאהוב אהבה עזה, אך גם ידע לא לאהוב. דברים שאהב וזיה מרבה לשוחח עליהם, ואילו דברים שאהב פחות היה עובר עליהם כמעט בשתיקה. היתה לו עין חדה.

שעה שדברת אליו היה תולה בכך את עיניו וזוקף את אזניו והיה מחייך. דומה היה, כי הוא מסכים לכל דבריך. אבל לאמיתו של דבר, לא הסכים כלל וכלל. הוא היה מסוגל להתבייש, להתאדם, כליד, אבל עם כל עדינותו לא קל היה להזיזו מדעתו.

רצוני לתקן דעה אחת עליו, — קו זה של צדקות שייתסו לו. אנוכי היה איש צדיק, אבל לא מהטיפוס הרגיל. לא סתם מתוקררתימאי הצדקות שלו — מקורת בגדלות שבלב, היודעת לוותר על דברים, המכריחים את האדם להשתמש במשהו גסות או שפלות, בהנמכת הקומה. מבהינה זו היה צדיק אמיתי.

מאמין אני, שלפעמים מגדירים אנשים את עצמם דרך-אגב בשחיס-שלוש מלים, התגדרה זו נכונה ושרירה וקיימת לכל חייהם, וכך חושבני שהשם שנהן אנוכי — לפני ארבעים שנה לספר-הנובילות שלו — בין שמים וארץ — קבע לתמיד את מהר חו הרוחנית. מהות זו מתגלית בכל ספריה. מהו בעצם גבריאל?

"מחונן מסבע ברייתו במוח יוצר, בכות דמיון עז, בלב וך והם ובנפש גיאה". (גבריאל, דף 157). ושוב: "אט אט צמת בלבו עולם שעמוד התווך שלו היה הרע" ין כי הארץ והחיים עלית צריכים להיות טהורים, זכים ויפים כשמים שמעל לראי שו והאנשים על מני האדמה צריכים תמיד להיות הוקים, טהורים ונאים, "אנשי אמת".

המלים האלה מעידות הרבה על מתכנן עצמו. "על מצחו הרחב והמעודן התמתחת תוגה עמוקה ומשונה; עצבות יהודית, כמי עט פראית". וגבריאל חושב: "הוא רוצה להיות נביא של עולמו שיצר לעצמו, אך החיים שמו אותי ללעג ולקלס". גבריאל הרי זה אנוכי, גא ויהיר כמותו, עדין כמר חו וכמותו חותר לסודות ההויה, כמותו איש-המציאות והמסתורין כאחד, וכמותו מדבק לאדמה.

גבריאל כמו אנוכי, הריהו האיש של ימות 1905. אינטליגנטים, בני רבנים, התפרצו לעולם במוחם הקר ובלבם החם באשם ובאהבתם לארץ, וביחד עם זה חתרו אל סודות השמים. הם בני תקופה מסוימת. הם אינם כבר. תמיד כשהייתי נפגש עם ידיד-צעורי זה, — דמות חלשה מבוהץ אך חזקה ושלמה בסנים — מהלך לאטו ברחובות העיר היהודית הצעירה, הייתי הושב: כמעולם אחר...

והנה הסוף. השנה, ב"שמחת-תורה", משכני פתאום לבי אלי, ישבנו שנינו לפני "הכיבוד", שהגישה לפנינו רחל הלבבית. אמר לי מה שאמר ואני השיבותי: — אני רואה בכ תמיד את האיש הנאחו בשמים, כביכול, בעזרת הכלים. ועל זאת היתה חשבותו: — הכלים, אף החזקים ביותר, גם הם נקרעים, ידידי.

והנה נקרע, רץ הכד אל המבוץ.

יואל משמבנים